

Carmen-Florentina OLTEANU

VIAȚA SPIRITUALĂ A EVREILOR BRAȘOVENI REFLECTATĂ ÎN PRESA BRAȘOVEANĂ ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ

Studierea istoriei evreilor reprezintă un subiect care încă stârnește interes din partea istoricilor, analiștilor, mass-media. În țara noastră au apărut o serie de centre de studiere a istoriei evreilor, cum sunt cele de la Cluj, București, Iași. De asemenea, există și publicații periodice destinate acestui subiect, cum sunt **Studia Iudaica** de la Cluj sau **Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae**. Tot aici trebuie să mai amintim și volumele de documente apărute la editura Hasefer. Cu toate acestea, am constatat că presa românească interbelică, ca izvor documentar, a fost prea puțin folosită.

În lucrarea de față am abordat viața spirituală a evreilor brașoveni în perioada interbelică, având în vedere faptul că acest subiect nu a fost cercetat și din perspectiva presei românești brașovene. Această scurtă prezentare oferă informații cu privire la învățământul evreiesc, sinagogile evreiești și oamenii de cultură evrei din Brașov.

Pentru studiarea acestui subiect am folosit ca bază documentară o serie de publicații românești brașovene, mai ales cele care au apărut fără întrerupere pe tot parcursul perioadei interbelice, cum au fost „Gazeta Transilvaniei” – care a fost fără îndoială cel mai important ziar brașovean interbelic, „Ardealul”, „Carpații”, cel din urmă apărând pe o perioadă de 10 ani, din 1922 până în 1932. De asemenea, am folosit și informații din anuarele celor mai importante licee brașovene, cum au fost „Principesa Elena” (Liceul „Unirea”) sau Liceul Ortodox Român din Brașov (Colegiul „Andrei Șaguna”).

În ceea ce privește literatura de specialitate, am folosit cu precădere lucrări scrise de autori evrei, apărute în marea majoritate la editura Hasefer. Cei mai des citați autori sunt: Ladislau Gyemant și Hary Kuller.

Un important domeniu în cercetarea noastră l-a constituit folosirea de informații din Arhiva Comunității Evreiești din Brașov, dar și din Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Brașov. De aici, cele mai importante documente cercetate au fost: Cronica lui Aron Lobl, Corespondența 1922-1935 și 1936-1941, Fondul Liceului „Unirea”.

1. Învățământul evreiesc

Învățământul tradițional, **hadarim**, cuprindea obligatoriu pe toți copiii evrei din localitate și din împrejurimi și era particular, fiind controlat de rabini sau de persoane de vază ale comunității. În prima etapă (4-5 ani), băieții și fetele învățau literele, apoi cititul rugăciunilor (fără traducere) și memorau principalele binecuvântări. După unu-doi ani, se trecea la studiul **Pentateuhului**, apoi, pentru avansați, se studia și comentariul celebrului **Rași**. Așa se continua până la majoratul religios, la 13 ani.¹

Școala publică evreiască a vremii se manifesta prin școala israelito-română, o școală primară de 3-4 clase, al cărei principiu de bază era realizarea unui echilibru între materiile specifice evreiești (limbă ebraică, religie mozaică) și cele din școala românească (limba română, istoria și geografia României).²

Școala secundară evreiască apare sub forma de școli profesionale de trei feluri: școală pentru ucenici, școală secundară și școală de gospodărie pentru fete.³

¹ Hary Kuller, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, București, Editura Hasefer, 2004, p. 747.

² Liviu Rotman, *Tipologia învățământului evreiesc în a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX*, în „*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*”, București, Editura Hasefer, 2000, vol. V, p. 175.

³ *Ibidem*, pp. 179-180.

Înainte de război, școlile evreiești nu aveau drept să elibereze diplome de absolvire a studiilor, elevii fiind obligați să susțină examenul de sfârșit de an în fața unei comisii numite de Ministerul Instrucțiunii. Elevii trebuiau să plătească niște taxe ridicate pentru a susține acest examen. Abia în 1925 s-a elaborat o lege a învățământului particular din România. Potrivit proiectului, instituțiile școlare private erau autorizate numai dacă fondatorii erau supuși români și dacă aveau personalitate juridică. Erau vizate doar grădinițele, școlile primare și liceele. Universitățile și școlile pedagogice continuau să depindă de stat. Paragraful 35 garanta dreptul minorităților la un învățământ în limba maternă, cu excepția evreilor. Pentru evrei, limba maternă era considerată limba țării. Urmarea acestei legi a fost desființarea școlilor evreiești în care se preda ebraica și idiș. Paragraful 36 prevedea ca în limba ebraică să se predea doar religia și limba în sine. Acest paragraf urmărea românizarea școlilor evreiești din Basarabia, Bucovina și Transilvania. În ciuda protestelor parlamentarilor evrei, legea a rămas în vigoare până în 1940.⁴

Începând cu 1929, până în 1939, școlile evreiești au primit subvenții din partea statului român. Ele au continuat să primească și după această dată subvenții din partea municipalității.⁵

Limba de predare în școlile evreiești era limba română sau evreiască (ebraică sau idiș). Profesorii evrei au fost obligați să dea un examen de limbă română. În Transilvania, în 1931-1932 erau 45 de școli evreiești cu 224 de profesori și 5.000 de elevi, la o populație evreiască de 200.000 de persoane.⁶ Tot în Transilvania, în 1939, erau 6 grădinițe israelite, 32 de școli elementare, două licee de băieți, 3 gimnazii și 6 școli comerciale.⁷

Evreii au frecventat în număr mare și universitățile românești, ceea ce a dus la declanșarea, în anii '20, a unei puternice mișcări antisemite studențești în toată țara. Evreii au fost prezenți în număr mare în universități și în anii '30. Astfel, în anul școlar 1936-1937, erau înscriși 917 studenți unguri, 553 germani și 3.317 evrei.⁸

De-a lungul perioadei interbelice, evreii au beneficiat de dreptul de a înființa școli și grădinițe, iar comunitățile evreiești au sprijinit participarea într-un număr cât mai mare a copiilor evrei la aceste instituții de învățământ. Evreii au avut o școală evreiască la Brașov și încă una la Făgăraș.

1.1. Școlile israelite din județul Brașov

În 1815 se vorbește de o școală mică evreiască în zona Curmătura, azi strada Constantin Dobrogeanu-Gherea. Pielarul **Fleischer** pune la dispoziția micii comunități evreiești, gratuit, o încăpere în care putea funcționa o școală în limba idiș și un loc de rugăciune. Ulterior, această școală s-a mutat în Țarcul Lăcătușilor de pe strada Porții.⁹

În 1860, comunitatea evreiască a înființat o școală confesională iudaică condusă de **Sigismund Steinhart**.¹⁰ Din 1920 cele două comunități au subvenționat împreună o școală primară evreiască condusă de **David Cain**.¹¹ Această școală s-a înființat pe baza autorizației nr. 682/920 din 9 iulie 1920, eliberată de Revizoratul Școlar Brașov. Era o școală mixtă, confesională mozaică. În perioada 1927-1948, școala a avut 4 clase și 4 învățători. Aceștia au fost: **David Cain, Wilhelmina Fahndrich, Barbara Palfi, Lina Lowenfeld**. Limba de predare era limba ebraică. Veniturile acestei școli proveneau de la comunitatea de rit occidental (277.500 lei), comunitatea de rit ortodox (48.000 de lei), din taxele școlare (65.000 de lei) și din subvenția acordată de autoritățile brașovene (45.000

⁴ Gabriel Asandului, *Istoria evreilor din România 1866-1938*, Iași, Editura Institutului European, 2003, pp. 52-53.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania*, Cluj, Editura Institutului Cultural Cluj-Napoca, 2004, p. 106.

⁷ Virgil Pană, *Minorități etnice din Transilvania 1918-1940. Drepturi și privilegii*, Târgu Mureș, Editura Tipomur, 1996, anexa VI, p. 231.

⁸ *Istoria românilor* (coord. Ioan Scurtu), București, Editura Enciclopedică, 2003, vol. VIII, p. 62.

⁹ Dan Pavalache, *Cronica de Brașov*, Brașov, Editura Haco Internațional, 2005, p. 285.

¹⁰ *Ibidem*, p. 337.

¹¹ Czika Antonia, Popelea Simona, Szabo András, *Etnovember '98*, Brașov, Editura Aldus, 1998, p. 73.

de lei). În anii '20 numărul de elevi a variat de la 9 la 20 de elevi. În anii '30 numărul crește, depășind 100 de elevi. De exemplu, în anul școlar 1930-1931 erau 125 de elevi, în următorul an școlar numărul a crescut la 131 de elevi, iar în 1933 numărul elevilor era de 124. Trei ani mai târziu, numărul de elevi a crescut la 138.¹² Școala va fi desființată în 1948. Despre această școală nu avem nicio informație în presa brașoveană.

În Făgăraș, funcționa încă din 1840 o școală elementară reală.¹³ Nici despre această instituție nu am găsit nicio referire în presa brașoveană.

1.2. Prezența evreilor în liceele brașovene și mișcările studențești

Chiar dacă au avut o școală evreiască primară, evreii au fost prezenți în liceele românești brașovene încă din clasele primare. De exemplu, la Liceul „Principesa Elena”, numărul de elevi evrei în clasele I-IV a variat, în perioada interbelică, între 0 și 8, în fiecare clasă fiind un total de peste 30 de copii.¹⁴ Pentru clasele IV-VIII, numărul de elevi evrei varia între 0 și 3 în fiecare clasă. Aici numărul total de elevi era între 14 și 40. Mulți elevi evrei nu reușeau să promoveze cursurile.¹⁵ Și la Liceul Român Ortodox din Brașov numărul de evrei a variat. De exemplu, la sfârșitul anilor '20 numărul de elevi evrei a ajuns la 34 în cursul superior și 15 în cel inferior. În anii '30 numărul elevilor evrei a scăzut treptat, în 1939 nu mai era înscris niciun elev evreu la cursul inferior sau cel superior.¹⁶

Despre prezența evreilor în liceele românești brașovene găsim câteva informații și în presa vremii. De exemplu, în articolul *Carnet*, aflăm că Mitropolitul Bălan din Sibiu a cerut liceului brașovean „Andrei Șaguna” să nu mai primească elevi de altă confesiune decât cea ortodoxă. Publicația „Ardealul” considera că această inițiativă era binevenită, „o inițiativă care nu poate decât să ne bucure”, deoarece se considera că numărul de elevi evrei era ridicat, ei reprezentând 50% din totalul numărului de elevi. Tonul articolului este antisemit.¹⁷ Despre această măsură găsim informații și în „Gazeta Transilvaniei”, unde se afirmă că această hotărâre s-a aplicat și la liceul brașovean „Ioan Meșotă”. Această decizie, susține publicația amintită, a nemulțumit pe evrei. Tonul articolului e mai violent decât cel din articolul menționat precedent, afirmându-se că liceul „A. Șaguna e inundat de jidani”. Publicația consideră că, prin primirea unui număr mare de elevi evrei în acest liceu, mulți fii de țărani români au fost „trimiși la vatră”, nebeneficiind de educație și cultură.¹⁸ Totuși, constatăm că cifrele prezentate în presă sunt exagerate; așa cum am arătat mai sus, elevii evrei nu erau într-un număr așa de mare, ei reprezentând cel mult o pătrime din total.

Un alt aspect surprins în presă este legat de numărul mare de studenți evrei din universitățile românești. Ponderea evreilor în studențime depășea cu mult ponderea lor din populație (în 1927, 15% din studenții universităților românești erau evrei, în condițiile în care ponderea lor era de 4,2% din populație). În anumite facultăți, precum Medicina și mai ales Farmacia, procentul lor depășea 50%.¹⁹ Mișcările studențești antisemite reprezintă un important aspect ce este surprins în presa românească brașoveană a vremii, mai ales în anul 1923. Observăm că articolele se axează mai mult pe agitațiile antisemite din Cluj.

¹² Arhiva Comunității Evreiești din Brașov, *Corespondențe 1922-1935 și 1936-1941*.

¹³ Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania 1623-1944*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 102.

¹⁴ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Brașov, Fond Liceul Unirea Brașov, Registrele matricole din anii 1919-1936.

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Anuarele Liceului Ortodox Român din Brașov, anii 1928-1939.

¹⁷ „Ardealul”, Brașov, anul XIV, nr. 37, 14 septembrie 1935, p. 4.

¹⁸ *Măsură stupidă – Stat țărănesc sau Canaan Jidovesc*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul XCVIII, nr. 71, 12 septembrie 1935, p. 4.

¹⁹ Maria Someșan, *Mișcarea studențească din 1922*, în „Anuarul Institutului de Istorie Recentă”, Iași, Editura Polirom, 2003, vol. I, p. 187.

Presa abundă în articole care prezintă pe larg cum studenții români organizau marșuri împotriva evreilor, fredonând cântece patriotice și strigând lozinci antisemite.²⁰ Un alt motiv de tensiune între studenții români și cei evrei l-a constituit lipirea de afișe cu mesaje antisemite pe străzi.²¹ De asemenea, ne sunt prezentate și discuțiile care au loc cu ocazia congreselor studențești, unde problema evreiescă era considerată a fi „cea mai importantă chestiune” și unde s-a hotărât primirea în societățile studențești doar a studenților de naționalitate română.²² Studenții cereau introducerea lui *numerus clausus*, adică limitarea numărului de studenți evrei, astfel încât ponderea lor în universități să nu depășească pe cea care revenea evreilor din populația țării.²³

Tot din presă aflăm că au avut loc congrese studențești și la Brașov. Aici, studenții brașoveni care studiau în centrele universitare din Cluj, Iași sau București au semnat o moțiune prin care au hotărât „luarea de măsuri pentru apărarea și propășirea culturală prin introducerea lui *numerus clausus* în universități, școli speciale și organizații profesionale, prin urgenta votare a legii *numerus clausus* din inițiativă parlamentară”²⁴.

Unele publicații încearcă să găsească o explicație pentru existența antisemitismului în școlile și universitățile românești. Astfel, ziarul „Carpații” consideră că această situație se datorează reformei învățământului particular înfăptuită de Take Ionescu, reformă care a introdus taxe școlare mai mari pentru elevii evrei. Ca rezultat, aceștia s-au retras din școlile românești și s-au îndreptat spre cele confesionale. Din cauza educației separate, în mentalități diferite, se consideră că a apărut antisemitismul în universități.²⁵

2. Oameni de cultură evrei la Brașov

Despre oamenii de cultură evrei din Brașov, în perioada interbelică, există puține informații. De exemplu, în anii '20 este menționată prezența unui artist evreu brașovean, fără a i se preciza numele.²⁶ Tot la Brașov a trăit în perioada interbelică și scriitorul **Pap Josef**. Acesta a publicat în 1924 volumul *Prima carte*, iar un an mai târziu, lucrarea *Strigăt pentru prieten*. În ceea ce privește scrierile cu caracter religios, trebuie amintit **dr. Deutsch Ernest**, care a fost rabin între 1927 și 1948 și care a scris studii importante despre literatura ebraică modernă. Cuvântările sale au fost publicate în volume.²⁷

În Făgăraș, este menționat **Aron Dorn Zweig**, care se ocupa cu educația copiilor și care a publicat trei volume de versuri în limba ebraică. Primul volum, *Harpa și Vioara*, a apărut la Sibiu în 1873 și se consideră a fi prima creație ebraică cu autor evreu apărută în Transilvania.²⁸

În presa brașoveană nu găsim niciun articol referitor la acești oameni de cultură evrei.

3. Influența evreilor asupra culturii reflectată în presă

În presa românească brașoveană interbelică întâlnim articole în care se afirmă, pe de o parte, că evreii nu reprezintă un pericol pentru cultura română, iar pe de altă parte, și articole în care evreii sunt considerați principalii prigonitori ai culturii române, de pildă articolul *Defăimători?*, în care se precizează că un scriitor și critic evreu cunoscut, ale cărui inițiale erau H. S., atribuia în lucrările sale

²⁰ *Agitația studențimei*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXXVI, nr. 87, 26 aprilie 1923, p. 3.

²¹ *Manifeste antisemite la Cluj*, în „Ardealul”, anul IV, nr. 180-72, 3 noiembrie 1923, p. 1.

²² *Congresul național studențesc de la Cluj*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul 83, nr. 204, 26 septembrie 1920, p. 1.

²³ Maria Someșan, *op. cit.*, p. 193.

²⁴ *Congresul studențesc de la Brașov*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul XCV, nr. 98, 1 decembrie 1932, p. 1.

²⁵ *Reforma învățământului particular*, în „Carpații”, anul V, nr. 282, 14 iunie 1925, p. 1.

²⁶ Hary Kuller, *op. cit.*, p. 808.

²⁷ Czika Antonia, Popelea Simona, Szabo András, *op. cit.*, p. 74.

²⁸ Mosche Carmilly-Weinberger, *op. cit.*, p. 122.

țărănimii române felurite defecte. Ziarul adoptă o poziție critică la adresa lucrărilor acestui scriitor, care relevă în opera sa „specificul evreu și cel străin în dauna specificului etnic indigen”.²⁹

De asemenea, în presă se lansează și ideea că poporul român și-a pierdut obiceiurile, portul, tradițiile din cauza influenței străinilor, mai ales a evreilor, iar economia țării noastre era controlată tot de către acești minoritari.³⁰

Am constatat în presă o atitudine de indignare cu privire la folosirea de către evrei a teatrelor românești. O astfel de situație este relatată de ziarul brașovean „Ardealul”, de unde aflăm că timp de două zile la Teatrul Național din Brașov a rulat un film cu subiect evreiesc, menit să „ridice moralul evreilor”. Ziarul consideră că teatrul nu trebuia folosit în favoarea evreilor și că aceștia trebuiau mai degrabă să vizioneze filmul într-un loc particular.³¹ Presa nu este de acord ca teatrul românesc să fie folosit de evrei în scopuri propagandistice.

În „Gazeta Transilvaniei” am întâlnit și un articol care face referire la existența la Brașov a unui Cerc Cultural Evreiesc. Acesta a participat la serbarea centenarului Casinei. Publicația afirmă că reprezentanții acestui cerc cultural au cerut organizatorilor să aibă și ei posibilitatea să ia cuvântul, dar această cerere a nemulțumit pe organizatori, care doreau ca reprezentanții Cercului doar să asiste, nu să ia cuvântul la această manifestare și, în consecință, le-a refuzat cererea. Cercul a adresat o telegramă regelui, protestând împotriva refuzului de a lua cuvântul, refuz considerat o jignire publică la adresa populației evreiești. Acest protest a tensionat desfășurarea festivităților. În finalul articolului, publicația apreciază drept „obraznicie” modul în care evreii au răspuns invitației (considerată un act de curtoazie), prin plângeri adresate Tronului.³²

Așa cum am precizat de la început, există și ziare care adoptă o atitudine conciliatoare cu privire la evrei, considerând că aceștia nu reprezintă un pericol pentru cultura română și nu au „pus în stare de inferioritate elementele românești”.³³ Publicația „Carpații” enumeră câteva domenii de știință și cultură prin care încearcă să demonstreze că evreii nu au fost mai cunoscuți sau mai influenți decât românii. Astfel, în medicină se afirmă că evreii au avut reprezentanți „de o valoare memorabilă”, dar niciodată nu au „dat o superioritate medicală ca domnii Marinescu, Babeș, Ionescu”. Tot astfel, și în literatură evreii au avut reprezentanți importanți, dar nu „au putut produce genii ca Alexandri (sic!) și Eminescu”. Publicația consideră că nu sunt justificate măsurile luate de autorități împotriva evreilor.³⁴

4. Sinagoga evreiască

Sinagoga a fost centrul vieții comunităților evreiești în formare, alături de care au fost organizate și școli. Evreii din Transilvania au fost nevoiți multă vreme să-și țină slujba religioasă în amenajări provizorii și în case particulare.³⁵ Sinagogile erau locuri de adunare ale credincioșilor mai cu seamă în zilele de post, devenind centre ale vieții civile și religioase evreiești. Ele erau în același timp primăria, tribunalul, casa obștească și locul de rugăciune al comunității.³⁶

La evrei lăcașul de cult este de două feluri: templu mare sau **sinagogă** și templu mic sau **casă de rugăciune**. Pe lângă fiecare sinagogă sau casă de rugăciune se află câte unul sau mai mulți rabini. Rabinul trebuie să fie absolvent al unui seminar teologic **ieșivot**, angajat cu contract de comunitate. Îndatoririle lui sunt de a da toate explicațiile legate de cultul mozaic, de a judeca și hotărî în divorțurile religioase, de a supraveghea pe hahami în ceea ce privește prepararea cărnii curate, de a

²⁹ „Ardealul”, anul XI, nr. 14, 10 aprilie 1932, p. 3.

³⁰ C. D. Diaconu-Văleni, *Cultura morală a tineretului*, în „Ardealul”, anul XIV, nr. 7, 10 februarie, 1935, p. 3.

³¹ *Propaganda evreiască la Teatrul Național*, în „Ardealul”, anul V, nr. 260-152, 15 februarie, p. 3.

³² *Obrăznicie evreiască*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul XCIX, nr. 4, 16 ianuarie 1936, p. 6.

³³ *Rostul Bacalaureatului*, în „Carpații”, anul V, nr. 270, 15 martie 1925, p. 1.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Moshe Carmilly-Weinberger, *op. cit.*, pp. 94-100.

³⁶ Hary Kuller, *op. cit.*, p. 706.

observa prepararea azimilor de Pesah și de a ține cuvântări de învățătură religioasă. Fiecare templu mai are un predicator (care nu este indispensabil), unul sau mai mulți **hahami** însărcinați cu tăierea rituală a păsărilor și animalelor și un cantor care citește rugăciunile cu voce tare.³⁷

Templul are o structură compozițională simplă. Planul este dreptunghiular și are 3 compartimente: un vestibul numit și **ulcam** sau **puliș**, o încăpere mare dreptunghiulară numită **heikal** sau **sală de adunare** și o casetă de tip dulap numită **chivot**, unde se țin sulturile sfinte. Chivotul este cel mai important element component al sinagogii.³⁸ Accesul în sinagogă pentru femei este separat de cel al bărbaților. Astfel, accesul bărbaților se face frontal pe ușile principale, iar cel al femeilor pe ușile laterale, de unde, prin casa scării, se ajunge la nivelul superior.³⁹

Cele două comunități înființate la Brașov au sprijinit viața religioasă. În 1815 se izbuteste obținerea primului lăcaș de rugăciune într-o încăpere sub Tâmpa. După întemeierea comunității în 1826, se închiriază pentru a fi folosită ca lăcaș de rugăciune Hala Lăcătușilor. În 1852, aceasta devenind neîncăpătoare, se închiriază de la Breasla Tâmplarilor clădirea Tischler Zwinger. În 1860-1861, numărul membrilor comunității crescând, se cumpără și se amenajează o clădire situată pe str. Spitalului.⁴⁰ În 1877 se desprinde din comunitatea existentă o nouă comunitate, de rit ortodox, sub denumirea de **Comunitatea Bisericească Ortodoxă Autonomă**. Cealaltă rămâne sub denumirea de **Comunitatea Evreilor de Rit Occidental**.⁴¹ În județul Brașov evreei au construit mai multe temple: două în oraș și unul în Făgăraș.

În „Buletinul Municipiului Brașov” găsim informații cu privire la numărul de biserici și case de rugăciune, pe culte, din acest municipiu unde, pe lângă cele două temple mozaice, mai existau opt biserici ortodoxe, una greco-catolică, cinci biserici catolice, tot cinci evanghelice, patru reformate, câte una unitariană, adventistă și baptistă.⁴² Acest articol demonstrează că minoritățile etnice și-au putut desfășura cultul religios fără a întâmpina opoziție din partea autorităților.

4.1. Sinagogile din orașul Brașov

Primul templu din orașul Brașov a fost construit de comunitatea de rit occidental, askenazit, pe str. Poarta Șchei nr. 27, după planurile arhitectului Leopold Baumhorn, un bine-cunoscut arhitect al timpului format la școala vieneză. Sinagoga a fost inaugurată la 20 august 1901, de către primul rabin al comunității din Brașov, **Ludovic Pap-Rosemberg**.⁴³ Construcția îmbină un stil propriu cu elemente maure, utilizând pentru ornamentarea fațadei cărămida roșie și tencuiala albă.⁴⁴ Templul a fost construit între 1898 și 1901, iar lucrarea a costat 1.200.000 coroane de aur. Clădirile comunității învecinate Templului (birouri, cantina, școala israelită, locuințe pentru angajații comunității) s-au construit în aceeași perioadă, formând un ansamblu arhitectural unitar. Templul este amplasat în interiorul unui cvartal, iar perspectiva sa, privind spre stradă, este flancată de două clădiri similare, formând o trenă, o încadrare a intrării principale. Fațada este marcată de influențe maure (turnulețe fațetate cu asize tencuite, alternate cu altele de cărămidă), care se combină cu altele de inspirație gotică (ancadramentele ferestrelor) și romanică (arce în plin cintru, exterior și interior). La impresia de monumentalitate contribuie și înălțimea mare a navei centrale. Între 1940 și 1944, Templul a fost devastat, orga mare a fost distrusă, vitraliile sparte, iar clădirea folosită ca depozit. După 1944,

³⁷ *Enciclopedia României*, București, Imprimeria Națională, 1938, vol. I, pp. 437-438.

³⁸ Aristidă Streja, Lucian Schwartz, *Sinagogi din România*, București, Editura Hasefer, 1996, p. 10.

³⁹ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁰ *Cronica lui Lobel*, Arhiva Comunității Evreiești din Brașov, manuscris nepaginat.

⁴¹ Czika Antonia, Popelea Simona, Szabo András, *op. cit.*, p. 73.

⁴² *Date statistice privind municipiul Brașov în perioada 1931-1938*, în „Buletinul Municipiului Brașov”, anul II, nr. 2, 16 mai 1939, p. 2.

⁴³ Czika Antonia, Popelea Simona, Szabo András, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁴ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *O istorie a Brașovului*, Editura Phoenix, 2001, p. 194.

Templul este refăcut. După cutremurul din 1977 Templul este reparat cu sprijinul Federației Comunităților Evreiești din România.⁴⁵

Inaugurarea acestui templu este relatată obiectiv și de ziarul brașovean „Gazeta Transilvaniei”. Din coloanele acestei publicații aflăm că, la inaugurare, s-a adunat lume multă, curioasă să vadă cum decurge ceremonia religioasă. Au fost de față la acest eveniment toate autoritățile civile și militare. Onorurile militare au fost făcute de o companie de honvezi comandată de un căpitan. De asemenea, ziarul ne mai informează că serbarea inaugurării a început la ora patru după-amiază, cu o procesiune cu Tora împrejurul Templului. Punctul culminant l-a reprezentat cuvântarea rabinului, care a explicat un text al profetului Isaia, apoi a binecuvântat orașul, țara și noul Templu. La sfârșitul inaugurării s-au cântat imnuri și s-au citit rugăciuni.⁴⁶

Între anii 1925 și 1929 s-a mai construit la Brașov un templu de mari proporții, pe strada Castelului nr. 64, de către comunitatea de rit ortodox. Pe lângă templu, comunitatea mai dispunea și de o baie rituală.⁴⁷

4. 2. Sinagoga din Făgăraș

Templul din Făgăraș este unul din cele mai vechi din sud-estul Transilvaniei, fiind construit în 1848. Are toate caracteristicile unei clădiri de tip mediu, cu o singură navă mărginită, pe trei laturi, de balcoanele etajului. În interior, volumul este tratat unitar, marcat de pilaștri pe toată înălțimea clădirii. Templul și-a încetat activitatea funcțională în jurul anilor '90, ca urmare a micșorării numărului de evrei. În 2003 obștea din Făgăraș, care număra 5 membri, nu mai avea nicio casă de rugăciune.⁴⁸

Alte surse indică faptul că la Făgăraș s-ar mai fi construit un templu încă din 1829, dar în anul 1836 acest templu a fost demolat. În mai 1838, Guberniul Transilvaniei a admonestat oficiul districtului Făgăraș pentru că a permis amestecul forurilor orășenești în probleme de administrație publică ce nu erau de competența lor, dând prilej unor tulburări violente care au dus la demolarea acestei sinagogi. Guberniul a dispus despăgubirea evreilor pentru daunele suferite, restituirea materialelor de construcție și a mobilierului sinagogii dărmate și dreptul de exercitare a cultului în case particulare.⁴⁹

Am constatat că informațiile cu privire la viața spirituală a evreilor sunt foarte puține. O explicație ar putea fi aceea că, la Brașov, evreii nu au fost în număr mare. Conform recensământului din 1930, erau 2.438 de locuitori evrei, ei reprezentând 1,5% din populația acestui județ, în urma românilor (83.948 loc.), maghiarilor (44.761 loc.) și germanilor (33.348 loc.).⁵⁰ Cu toate acestea, evreii au reușit să înființeze 2 comunități și o școală cu predare în limba ebraică. Presa brașoveană nu ne oferă niciun fel de informații cu privire la această școală, ci găsim articole despre prezența elevilor evrei în instituțiile românești. În acest caz am constatat că presa are o atitudine antisemită, exagerând în ceea ce privește numărul de elevi evrei din liceele românești. Participarea evreilor la sistemul educațional românesc arată dorința acestora de a asimila cultura românească și de a se face acceptați de români.

În general, oamenii de cultură evrei din Brașov au fost rabinii. Ei au publicat scrieri religioase și au supravegheat activitatea comunității evreiești. Presa nu ne oferă niciun fel de informații despre

⁴⁵ Aristide Streja și Lucian Schwartz, *op. cit.*, p. 128.

⁴⁶ *Inaugurarea templului israelit*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul LXIV, nr. 175, 9-22 august 1901, p. 3.

⁴⁷ Czika Antonia, Popelea Simona, Szabo András, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁸ Aristide Streja și Lucian Swartz, *op. cit.*, p. 148.

⁴⁹ Ladislau Gyémánt, Lya Benjamin, *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, București, Editura Hasefer, 1998, vol. III/2, pp. 17-19.

⁵⁰ Sabin Manoilă, *Recensământul general al populației României în anul 1930*, București, Imprimeria Națională, 1938, vol. II, p. 84.

vreo personalitate marcantă a evreilor brașoveni. Articolele au un caracter general și se exprimă teama de o eventuală contaminare a culturii române cu elemente evreiești.

Am constatat de asemenea că evreii au avut, în perioada interbelică, și un Cerc Cultural Evreiesc, care participa la diverse manifestări culturale și sociale din Brașov, cum a fost serbarea centenarului Casinei. Presa privea însă organizațiile culturale evreiești cu suspiciune.

Sinagogile au reprezentat centrul vieții spirituale evreiești. Despre acestea presa face o singură referire, și anume, când are loc sfințirea templului israelit de pe strada Poarta Șchei. În județul Brașov evreii și-au putut desfășura viața spirituală, mărturie stau cele 3 sinagogi construite pe cheltuială proprie, care și-au adus și un important aport în ceea ce privește înfrumusețarea peisajului arhitectonic brașovean.

Abstract

There is not much information about the spiritual life of the Jews living in Brasov. One explanation would be the fact that they represented only 1.5% of the population of this county.

In the interwar period in Brasov County there were two Jewish communities. They financed one primary Jewish school which functioned until 1948 in one of the buildings next to the Synagogue from Schei Street. In the 30's, that school had 4 teachers and more than 100 pupils. We found no information about it in the Romanian press of the time.

Jewish pupils attended Brasov Romanian High Schools. We noticed that the press had an anti-Semitic attitude concerning the number of the Jewish pupils in those institutions and suggested the authorities that they should reduce their number. We noticed the same attitude concerning the number of the Jewish students. In some Faculties (such as Medicine Faculty), they represented 50% of the total number of the students.

In the 20's there were many anti-Semitic movements of the Romanian students who wanted to cut down the number of the Jewish students. The press presented us those anti-Semitic movements that took place in Cluj, where the Romanian students organized anti-Semitic marches and sang anti-Semitic songs.

The rabbis had an important cultural contribution in the interwar period. They published religious works and controlled the activity of the Jewish communities. One good example is *Deutsch Ernest*.

The spiritual life of the Jews was organized around the Synagogues. The Jews living in Brasov built two synagogues in the city and one in Fagaras. The press offered us information about the inauguration of the Synagogue from Schei Street in August 1901.